

FOTO: RADOSLAV BERNAT IX

PhDr. Eva Drašarová, CSc.

(*1959 v Praze). Vystudovala filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, obor archivnictví a pomocné vědy historické. Ve Státním ústředním archivu v Praze byla zaměstnána jako archivářka od roku 1982. O deset let později obhájila disertační práci a byl jí přiznán titul CSc. V roce 1996 se stala vedoucí oddělení fondů pro období 1848–1918 Státního ústředního archivu, od roku 2000 až dosud vykonává funkci ředitelky Národního archivu (do roku 2005 pod názvem Státní ústřední archiv).

Jiří z Poděbrad, husitský král – přítel míru

Diplomat, který předběhl dobu

V letošním roce si připomínáme 550. výročí ve své době ojedinělého návrhu mírového projektu českého krále Jiřího z Poděbrad na vytvoření organizace evropských států. Národní archiv ve spolupráci s Historickým ústavem AVČR pořádá k významnému výročí výstavu pod záštitou ministra vnitra a předsedy Akademie věd. O ní i o Jiřím z Poděbrad hovoří Eva Drašarová, ředitelka Národního archivu.

Zuzana Pacinová

Jaký je hlavní důvod uspořádání výstavy?

Výstava zapadá do koncepce Národního archivu, která usiluje o publikování významných archiválií směrem k veřejnosti tak, aby se lidé setkali s autentickými dokumenty. Aby si uvědomili, že historie nejsou jen slova z učebnic, historických knih a románů nebo jen data, která se kdy si museli učit ve škole, ale že existují i konkrétní artefakty (v daném případě středověké listiny, které budou vystaveny – pozn. redakce). Ty chceme nabídnout veřejnosti a znovu tak oživit vztah občanů k minulosti a posílit jejich sepětí s domácími kořeny, s tímto prostorem, které by každý z nás měl cítit jako skutečný domov. Archivy jako paměťová instituce nemají prvoplánově za úkol pořádat výstavy. Přesto bychom se chtěli tak trochu

vyrovnat institucím, které výstavy organizují z podstaty své činnosti, jako jsou galerie nebo muzea. Archivy to mají trochu těžší. Snažíme se výstavy archiválií komponovat tak, aby nebyly suché a nezáživné, aby si návštěvníci nejen oživil historické údaje, ale vnímali exponáty i po stránce estetické. Doba Jiřího z Poděbrad, čas konsolidace po husitských válkách a slavného úsilí o povznesení naší státnosti, by lidem mohla být blízká. Jiří programově navazoval na Karla IV. ve smyslu tradice a permanentní aktivity ke zvelebení českého království a k upevnění jeho mezinárodněpolitického postavení. Neměl takové vzdělání, dynastické rodinné vazby, jako on, měl ale přirozený talent pro politiku a řízení.

Můžete popsat okolnosti, které krále přiměly k aktivní podpoře mírového úsilí a mírových návrhů?

Jiří byl dobrý hospodář. Vybudoval si kvalitní hospodářské zázemí rodové moci a obdobně postupoval i při správě celé země. Zval si i zahraniční rádce, například pro obnovení ekonomiky, zejména ke stabilizaci měnových poměrů, ve kterých dokázal dobře rozpoznat i jiné schopnosti – třeba pro politiku nebo diplomacii. Jeden z nich, Antonio Marini, byl autorem mírových návrhů. Král Jiří si je osvojil, rozvíjel do stavu reálnější použitelnosti, podporoval a v dobrém slova smyslu využil. Jiří byl člověkem, který stál oběma nohama na zemi, byl rozumný i praktický politik, který uměl rozeznávat dlouhodobou koncepci i jednotlivé taktické a strategické postupy. Respektoval realitu stavu země, mocenských a náboženských daností. Musel být skutečně králem dvojího lidu, katolíků i kališníků. Království si přál mít konsolidované jak zevnitř, tak i ve vnějších vztazích. Velmi dobře se mu podařilo stabilizovat západní hranici směrem k Sasku a Bavorsku. Mimo jiné jednotlivými aliančními sňatky a smlouvami o spolupráci a vzájemné pomoci. Dokázal také využívat slabosti císaře Fridricha III., který nebyl příliš schopen koncepčně ani fakticky zasahovat do říšské politiky, a lavíroval vždy mezi Jiříkem a uherským králem (Matyášem Korvínem), či Jiříkem a papežem. Vážné problémy měl Jiřík s papežskou

kurií, která nehodlala do budoucna zachovat výjimečnost vztahu univerzalistické církve k církevní organizaci a náboženským poměrům v Čechách tak, jak se konstituovaly po výbuchu radikálního husitství. Samozřejmě v Evropě byly nejrůznější obdobné specifické vztahy, konkordáty, například směrem k Francii či Anglii. Ovšem v Čechách, kde husitství přineslo opravdu jiné postavení církve cestou zdola, bylo pro papežskou kurii nemyšlitelné nadále trpět být jen umírněné kališníky. Jiří potřeboval stabilizovat svou mezinárodně politickou pozici, kterou neměl jednoduchou i z dalších důvodů. Jednak byl králem voleným, nikoli dědičným podle dynastického následnictví, Čechy byly pokládány za kacířskou zemi a později byl proti němu podán púhon papeže Pia II. a byl „pro nečinnost“ nařčen z kacířství i s celou rodinou. Snažil se mít vždy „krytá záda“ směrem k Polsku, ke Kazimírovi Jagellonskému (*polský král Kazimír IV. Jagellonský*), Bavorsku, Sasku, k celé říši římské a usiloval získat další spojení. Tím mohl být mimo jiné francouzský král. Nicméně navrhovaná mírová organizace předpokládala spolek více vládařů, z říše římské, Itálie (*ve vazbě na milánské Sforzy i Benátskou republiku*), z Polska a Uher. Po pádu Cařihradu nabývalo na aktuálnosti i zastavení postupu Turků dále do Evropy. Je ovšem třeba říci, že postoj krále Jiřího k široce pojatému mírovému návrhu byl velmi strážlivý. Jeho vyslanci, kteří mírový návrh předjednávali na dvoře francouzského krále, neměli plné moci k tomu, aby uzavřeli smlouvu o mírovém spolku, nýbrž měli plné moci i předpřipravené listiny právě ke spojenecké smlouvě s francouzským králem.

Co víme o osobnosti mladého Jiříka z Poděbrad?

Jiří se narodil do aristokratické rodiny, která se ve třetí generaci dostala mezi panstvo, což byla již tehdy velmi uzavřená skupina společnosti. Brzy osiřel. O jeho matce se nikde v pramenech nemluví, nicméně protivníci z katolického tábora používali v určitých obdobích pro jeho matku nepěk-

né přídomky. Pravda je, že v období husitské revoluce braly za své všechny dosavadní zvyklosti i morální zásady, včetně zásad řádného manželského soužití. Do kvasu husitských bouří se zapojil děd i otec Jiřího z Poděbrad a je možné, že na nějaké formality nězbývalo času a že by tak nemanželský původ mohl připadat v úvahu. Ovšem jak jsem již zmínila, nic konkrétního není doloženo. Když Jiří osiřel, postupně ho vychovávali poručníci z rodiny. Někteří přišli v husitských bouřích o život, a tak se Jiří stěhuje do centra rodové moci, do Kunštátu na Moravě, kde je vychováván jedním ze strýců. Ve čtrnácti letech se na straně panské jednoty, uprostřed umírněných kališníků, účastní bitvy u Lipan. Je to období, kdy se vším všudy končí husitská revoluce, jsou poraženi radikálové a začíná do jisté míry restaurace starých řádů, ale též stabilizace státu. Společnost je ovšem zcela proměněná. Pomalu se napravuje naprostý chaos a bezvládní. Absence fungování systému jako celku se nahrazuje vytvářením nejrůznějších kolic a svazů, takzvaných landfriedů, které byly velmi proměnné, ale určitému teritoriu dávaly možnost stabilizace, klidu a pokoje. Jiřík má nejen zázemí v rodině a rodové državě, ale je i politicky obratný. Postupně stoupá ve své kariéře od postu hejtmána boleslavského kraje a jedné z opor Hynka Ptáčka z Pirkštejna, mocného šéfa východočeského landfriedu, který byl protivahou katolických částí Čech na jihu a na západě, až k postu nejvyššímu. Po smrti Hynka Ptáčka se postupně dostává do čela východočeského landfriedu a stává se neformálním vládcem a mluvčím kališnických Čech. V tu dobu poznává, že má sice velkou moc, ale že své představy může realizovat jen v části země. Ten, kdo ovládá hlavu království – Prahu, vládne celým Čechám. Rodí se tak plán na její ovládnutí, kdy velmi dobře dovedl využít nejenom svou mocenskou, politickou, ale i vojenskou základnu v landfriedu a současně si díky svému bohatství mohl dovolit ovlivňovat potencionální spojení finančními prostředky i přísliby nejrůznějších postů. V roce 1448 se

tak Praha poměrně snadno vzdala kališníkům.

Ovládnutí Prahy tedy neznamenal nějaký krvavý vojenský střet?

Jiřík zřejmě ani nebyl nakloněn vojenským střetům, rozhodně nebyl dnešními slovy žádný agresivní, „sportovní“ typ, který by se ve vojenských taženích vyžíval. Když musel, tak samozřejmě do boje vyrazil, odjel ale například od pozdějšího obléhání Vratislavi, aby se věnoval jiným povinnostem. Vojenské řemeslo přenechal povolanějším. I ovládnutí Prahy bylo mocenské, nikoli krvavé. Vojensky město obsadil, nejvyššího politického reprezentanta země, nejvyššího pražského purkrabího Menharta z Hradce, zajal a uvěznil v Poděbradech. Nedošlo však k obléhání v pravém slova smyslu.

Můžeme srovnávat post tehdejšího hejtmána kraje s dnešním úřadem hejtmána?

Ano, právě v době husitství je možné vysledovat počátek nové organizace státní správy. V jednotlivých landfriedech, sněmech i v osobách hejtmánů v čele krajů se spatřuje prapočátek krajské organizace, hlavně v českých zemích. Ovšem až do reform Marie Terezie stáli v čele krajů představitelé stavů, ne byrokraté. Většinou úřadovali z domu, to znamená, že i nejrůznější listiny se staly součástí rodových archivů.

Podle čeho dnes vnímáme krále Jiřího jako mimořádně schopného politika, diplomata a státníka?

V době po husitských válkách nebylo jednoduché vládnout. Panstvo bylo zvyklé suverénně rozhodovat na svém území, nepodrobovat se žádné autoritě a rozšiřovat majetek nejrůznějšími vojenskými útoky na úkor ostatních. Hlavně na úkor majetku a tudíž i moci panovníka a církve. Král musel respektovat stav v zemi, umožnit i menšinovým katolíkům podíl na moci i reálně vidět situaci ve věci stavu majetku církve. Majetek a práva království a krále jako takového, které byly za husitských válek rozkradeny a rozvráceny, postupně navracel zpět.

Lze tu spatřovat jistou paralelu k úsilí Karla IV. přibližně o sto let před ním. Co se Jiříkovi nepodařilo, byla stabilizace měny, bylo mu vytýkáno, že způsobil „rozvrat mince“. Ten byl ale ve skutečnosti důsledkem dlouhých válek a bezvládní. Jiří měl i jako král své ideály a cíle a chtěl jich dosáhnout pokud možno mírovými prostředky. Proto byl nazýván „přítelem míru“. A historiky pak prvním politikem na trůnu. K rozšiřování vlivu využíval i svého zvětšujícího se majetku, uměl dobře obchodovat s městy, půjčoval si od Židů, nezanedbával ani svou širokou rodinu. V jeho osobě nacházíme prototyp aristokrata – hospodáře, který se v rozvinuté podobě objevuje později, v šestnáctém století. V tom velmi předběhl svou dobu.

Jaký vliv měly na krále jeho manželky?

První manželka, Kunhuta za Šternberka (1441-1449) byla typickou ženou aristokrata, která měla za úkol vést mu domácnost, rodit děti a zachovat tak kontinuitu rodu. Věnovala se v souladu se soudobými vzorci chování i péči o chudé, v Poděbradech dodnes existuje budova, kde založila špitál. Úplným protikladem byla Jiřikova druhá žena, Johana z Rožmitálu (1430-1475), kterou si vzal ani ne rok po smrti první ženy. Byla to velmi vzdělaná dáma, obdobného založení jako Jiřík z Poděbrad, měla buňky pro politiku a aktivně pomáhala nejen při diplomatických jednáních. Například organizovala propagační cestu českého poselstva po západoevropských dvorech, která měla ukázat, že nejsme kacíři, lépe řečeno barbaři. Pověřovací listiny poselstva, vedeného jejím bratrem, byly vydané královnou, protože se nejednalo o oficiální diplomatickou cestu. Její nejhvězdnější hodina nastala v létě roku 1470 ve chvíli, kdy Jiří z Poděbrad musel zápat s uherským králem Matyášem Korvínem a je vázán ve Slezsku. Mezitím Matyášova vojska prošla až do Polabské nížiny, kde se vyhýbala městům a pálila venkovské chalupy. Johana svolává zemskou pohotovost, postaví se agresorovi a vypudí jej. Později, po smrti svého manžela, se jako králov-

na vdova ujímá prosazení volby nového krále z jagellonské dynastie, jak bylo už za života krále Jiřího předjednáno. S oběma manželkami měl Jiřík z Poděbrad děti ještě předtím, než se stal králem. Položit základ k nové dynastii by bylo velmi obtížné i za jiných politických okolností. Královna Johana se velmi snažila otěhotnět již v době, kdy byli králem a královnou, už se to však nepodařilo. Jiří na vizi pokračovatele rodu v pozici krále realisticky rezignoval.

Vyobrazení krále z Kroniky české Přibíka Pulkavy prý nese skutečné rysy jeho tváře i postavy. Jak vypadal?

V kronice se jedná převážně o ideální portréty, v případě Jiříka se můžeme domnívat, že jeho vyobrazení odpovídá skutečnosti, protože také podle jiných vyobrazení, která se dochovala, byl velmi širokolící a zřejmě i silné postavy. Traduje se, že Jiří neopětoval papežské pozvání s omluvou, že je „otylý“ a nemůže vsednout na koně. Eneáš Silvius Piccolomini, pozdější papež Pius II., o Jiříkovi napsal, že byl „postavy čtverhranné, bledé pleti a jiskřivých očí“.

Co musel jediný král z „nekrálovského“, respektive šlechtického rodu, podniknout na cestě za českým trůnem?

Na začátek je třeba připomenout, že to nebyla cesta unikátní. Obdobnou kariéru, dokonce o něco dříve, podnikl uherský šlechtic Janos Hunyadi. Potom, co se Jiřík zmocnil Prahy, postupně se dostal k funkci zemského správce, což byla funkce volená stavy. Kališníci ovšem vždy dbali o legitimitu, o to, aby na trůn usedl panovník, nejlépe z královské dynastie. Po smrti krále Zikmunda, „šelmy ryšavé“, opět nastalo období bezkráloví, o sympatie stavů soutěžila polská a habsburská kandidatura. Vítězem se stal Zikmundův zeť Albrecht II. Rakouský. Až po jeho brzké smrti se narodil syn Ladislav Pohrobek. Jiřík, zemský správce, usiloval, stejně jako stavové rakouští či uherští, o to, aby dítě, dědic trůnu, se ocitlo ve sféře přímého vlivu. Později se mu poda-

řilo s ním, třináctiletým budoucím králem, navázat dobré vztahy. Když Ladislav Pohrobek přichází do Prahy, tajně potvrzuje Jiříka zemským správcem na dobu delší, než byl zvolen zemskými stavy. Ladislav se stává českým králem, zvoleným českými stavy, které toto právo uchopily v době husitství. V době, kdy pak Ladislav Pohrobek náhle umírá ve velmi mladém věku sedmnácti let, objevuje se vlna nařčení proti Jiřímu z Poděbrad, že Ladislavovi ke smrti dopomohl. Podle antropologických výzkumů Emanuela Vlčka v pohřebišti českých králů v Katedrále sv. Víta v polovině osmdesátých let minulého století byla pravděpodobnou příčinou Ladislavovy smrti akutní leukémie. Po smrti Ladislava Pohrobka se Jiříkovi naskytla příležitost vystoupat z pozice zemského správce ještě výš. Přípravě jeho volby králem předcházely jak diplomatické, tak materiální aktivity, před Staroměstskou radnicí jsou pro případ neúspěchu nebo snahy o neúspěch připraveni i ozbrojenci. Vše je předpřipraveno i tak, že jsou předem rozdělovány pozice a finanční podpory, jak panstvu, tak rytířstvu a měšťanstvu. Jiří je zvolen českou stavovskou obcí, uznán však musí být ještě na Moravě a ve vedlejších zemích.

Večer před svou korunovací se Jiří z Poděbrad tajně zavázal papežským legátům k pronásledování kacířů.

Jak tomu máme rozumět?

Jiří byl sice zvolen, ale přesto potřeboval pro potvrzení své legitimacy, aby byl korunován a pomazán na krále. A poněvadž chyběla kontinuita církevní hierarchie od doby předhusitské, Jan z Rokycan nebyl římskou kurií nikdy uznán jako právoplatný arcibiskup a neměl oficiálně právo udělovat svěcení, provedli tento úkon dva papežští legáti, uherští biskupové. Byla tam ale podmínka, aby se Jiří z Poděbrad vrátil do lůna katolické církve a potíral kacíře. Tajné dohody byly formulovány velmi vágně, takže se každou stranou daly vykládat v její prospěch. Problém kurie versus kacířské Čechy se tak odkládal na neurčito. Jiřík dohodu pro sebe interpreto-

val tak, že sjednotí církev v Čechách. Kacířství a jeho potírání chápal tak, že bude vystupovat proti projevům lidového náboženského radikalismu, který po husitských válkách přetrval. Vyrovnal se především s radikalismem tábořských kněží, kteří již dávno nejsou totožným pojmem s městem Tábořem. Proti radikálním kněžím postupoval násilnou cestou, všichni zemřeli v žalářích. Města a měšťanů se zásah nijak významně nedotkl. Potlačoval i další radikální náboženské skupiny a vystoupil také vůči zárodkům Jednoty bratrské, byť její stoupcem rozhodně neprosazovali své názory násilně.

Jiří z Poděbrad vyznával husitskou, kališnickou víru a přijímal takzvané podobojí. Přitom byl nazýván králem obojího lidu, to znamená podobojí i katolíkům. Můžeme se domnívat, že přistupoval k víře realisticky?

Dokonce on sám se nazýval králem obojího lidu. Byl realista, praktický, střízlivý politik, rozhodně ne fanatik, ani náboženský. Sice patřil k určitému táboru, kde se jako přesvědčený kališník chtěl „až do hrdel a statků“ brát za práva Čechů na kalich a postavení kališnické církve na úrovni kompaktát schválených basilejským koncilem, ale nechápal to tak, že musí vymýtit zastávce jiného náboženského názoru.

Proč se o něm říká, že byl naším prvním moderním politikem?

Jako první domácí volený král, který nebyl z královského rodu, nezískal trůn dědičným způsobem, ani nemohl pracovat jinak. Musel se umět prosadit se vším všudy nejenom v domácím prostředí. I konstelace v Evropě mu dala určitým způsobem rozdané karty, se kterými si musel poradit. Byl bystrý, pracovitý, politicky obratný, zodpovědný vůči své vlasti. Prostě moudrý muž.

Ačkoli byl „králem husitů“, byl prý nábožensky snášenlivý?

Ano, skutečně byl člověkem středu a byl si proto velmi blízký i s voleným arcibiskupem pražským Janem z Rokycan. Oba uznávali i názory druhé strany.

Jak byl Jiří z Poděbrad vnímán za hranicemi Čech?

Jednoznačně se dá říci, že podle toho, jak dokázal získávat jednotlivé spojence. V římské říši byl natolik uznáván, že se dokonce vážně uvažovalo o jeho kandidatuře na římského krále. Mnozí, i císař Fridrich III., rádi využívali jeho schopností k diplomatickému, ale i vojenskému urovnání mnohých nesnází. Byl respektován spojenci i ideovými či politickými odpůrci jako velmi schopný politik a bystrý muž. Stejně jako to známe dnes, i tenkrát různé strany pracovaly s propagandou, takže koalice v čele s papežem používala například nepěkné argumenty o tom, že byl údajně nemanželského původu nebo o tom, že se v poděbradském vězení údajně zbavil svého odpůrce, bývalého pražského purkrabího Menharta z Hradce. Jiřího stoupcem jim však nezůstali nic dlužni.

Jaký byl Jiří? Co můžeme usuzovat o jeho povaze?

Byl velmi tvrdý ke

svým odpůrcům, pokud byla dotčena jeho autorita vládce. Je to vidět například tehdy, když popravuje svého bývalého přítele, Jana Smiřického, který se později obrátil proti němu. Nebo jak zacházel s Tábority a příslušníky Českobratrské církve. Domnívám se, že vývoj jeho osobnosti byl dán tím, jak stoupal po jednotlivých příčkách až na vrchol, do pozice krále. Najednou musí obhajovat důstojnost královského majestátu a integritu království. Najednou musí dělat věci, které by si třeba jako člověk ani nepřál. Je to možná trochu zvrácená logika, když v určitém okamžiku pracuje i s nemorálními nástroji. Otázkou je, zda člověk, který dospěje do takových pozic, má nárok takové nástroje používat. To už ale nejsme v politice, ale u morálky. Vždy jsou určité meze, přes které nelze jít. Myslím, že v principu sám nechtěl řešit věci násilným způsobem, ale dával přednost politickým jednáním, lstivému lavírování a slibování nejrůznějších postů. Byl přítelem míru, nikoli přítelem nějakých výbojů a řešení násilnou cestou za každou cenu. Byl pragmatický politik, výborný národohospodář a určité vlas-

tenec,

pokud

pro onu

dobu

mů-

žeme

po-

užít

termín

přiléhavější spí-

še pro období

mnohem poz-

dější. ■

Jiří z Poděbrad, obrázek z Liber chronicarum H. Schedela z roku 1493.

Kdo je nejlepší starosta či primátor?

Odborníci a umělci na Street for Art

Obecně prospěšné práce

Ochrana zeměpisného označení výrobků

Hravě využití prvky erbu na webu

Jiří z Poděbrad: diplomat, který předběhl dobu

**Král Jiří byl přirozený talent
pro politiku a řízení**

Eva Drašarová, ředitelka Národního archivu